

Nigar Nəsir qızı Niftəliyeva
Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universitetinin
İbtidai təhsilin pedaqogikası kafedrasının müəllimi,
fəlsəfə doktoru proqramı üzrə doktorant
<https://orcid.org/0000-0003-2810-9502>
E-mail: nasir2010@mail.ru
[https://doi.org/10.69682/arti.2025.92\(6\).106-110](https://doi.org/10.69682/arti.2025.92(6).106-110)

TƏRBIYƏ PEDAQOJİ DİAQNOSTİKANIN TƏDQİQAT OBYEKTİ KİMİ

Nigar Nasir Niftaliyeva
lecturer at the department of Primary education pedagogy at Azerbaijan State Pedagogical University,
doctorial student in the program of doctor of philosophy

ОБРАЗОВАНИЕ КАК ОБЪЕКТ ИССЛЕДОВАНИЯ ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ ДИАГНОСТИКИ

Нигяр Насир ызы Нифталиева
преподаватель кафедры Педагогики начального образования
Азербайджанского Государственного Педагогического Университета,
докторант по программе доктора философии

EDUCATION AS AN OBJECT OF RESEARCH IN PEDAGOGICAL DIAGNOSTICS

Xülasə. Məqalədə tərbiyə prosesi pedaqoji diaqnostikada vacib cəhət kimi göstərilmişdir. Tərbiyə pedaqoji diaqnostikanın tədqiqat obyektidir və onun obyektiv həyata keçirilməsini təmin edir. Tərbiyə üçün yalnız uşaqların tərbiyəsini deyil, həm də ətraf mühiti, uşaq kollektivinin, ailənin, müəllimlərin, tərbiyəçilərinin pedaqoji imkanlarını bilmək lazımdır. Bundan əlavə, tədris işinin keyfiyyəti meyarları məktəblilərin öyrənmə və tərbiyəsini, təhsilə və təlimə, məktəbə və müəllimlərə münasibətini müəyyən edən məktəb həyatının parametrləri olmalıdır.

Açar sözlər: pedaqoji heyət, müəllim fəaliyyəti, pedaqoji diaqnostika, şəxsiyyət oriyentasiyası, uşaq kollektivi, pedaqoji bacarıqlar, pedaqoji münasibətlər

Abstract. The article pointed out that the upbringing process is an important aspect in pedagogical diagnostics. Education is a research object of pedagogical diagnostics and provides its objective implementation. It is important to know not only the upbringing of children, but also the environment, the pedagogical possibilities of the child collective, family, teachers and educators. In addition, the quality of educational work should be the parameters of the school life that determine the learning and upbringing of students, their attitudes towards education and training, the school and the teachers.

Key words: teaching staff, teacher activity, pedagogical diagnostics, personality orientation, child collective, pedagogical skills, pedagogical relationships.

Аннотация. В статье отмечается, что воспитательный процесс считается важным аспектом в педагогической диагностике. Образование является объектом исследования педагогической диагностики и обеспечивает его объективную реализацию. Важно знать не только воспитание детей, но и окружающую среду, педагогические возможности детского коллектива, семьи, учителей и воспитателей. Кроме того, качество воспитательной работы должны быть такими параметрами школьной жизни, которые определяют обучение и воспитание учащихся, их отношения к образованию и воспитанию, школе и учителям.

Ключевые слова: преподавательский состав, деятельность учителя, педагогическая диагностика, личностная ориентация, детский коллектив, педагогические навыки, педагогические отношения

Tərbiyə üçün yalnız uşaqların tərbiyəsini deyil, həm də ətraf mühiti, uşaq kollektivinin, ailənin, müəllimlərin, tərbiyəçilərinin pedaqoji imkanlarını bilmək lazımdır. Buna görə də, təhsil prosesinin daimi pedaqoji diaqnozu barədə sual yaranır. Bundan əlavə, tədris işinin keyfiyyəti meyarları məktəblilərin öyrənmə və tərbiyəsini, təhsilə və təlimə, məktəbə və müəllimlərə münasibətini müəyyən edən məktəb həyatının parametrləri olmalıdır:

1) Məqsəd təyin etmə, şəxsiyyətin hərtərəfli inkişafı üçün cəmiyyətin proqram təminatına uyğun olaraq və vətəndaşın vəzifələrindən irəli gələn spesifik sosial tələblər nəzərə alınmaqla pedaqoji məqsəd və vəzifələrin qoyulması prosesidir. Məqsədlərin düzgün qurulması məktəbdə tədris prosesinin planlarının, tədris planının təhlili və s., şagirdlərin müəyyən bir cəhətdən və müəllim heyətinin imkanları ilə məktəbin xüsusi şəraitində formalaşması aiddir.

2) Təhsil prosesinin təşkili və məktəbdə planlaşdırmanın əsası. Eyni zamanda, icra qaydaları pedaqoji protokolda yoxlanılır, tədris və layihə işlərinin planlarının necə həyata keçirildiyi, məsuliyyət və tapşırıqların kollektiv üzvləri arasında necə bölüşdürüldüyü, kollektivin bütün bölmələrinin funksiyalarının fərqləndirildiyi komissiyalar, bölmələr, sinif müəllimlərinin birlikləri, valideyn komitəsi, məktəb komitəsi və s. nəticələr, yeni sosial şərtlər və tələblər nəzərə alınmaqla təhsil işləri məzmununda planlar düzəldilir.

3) Məktəbin tərbiyə işində pedaqoji mövqelərin və tələblərin vəhdəti. Eyni zamanda, ictimai rəyi və müəllim heyətini müəyyən edən müəllimlərin əsas pedaqoji münasibətləri və inancları, uşaqların komandasında ictimai rəyin yetkinliyi, məktəbin tələbləri ilə bağlı valideynlər və ictimaiyyət tərəfindən dəstək, müəllimlərin müəllim heyətində qəbul edilən uşaqlarla tələbələrə davranışlarına və s. münasibət etikasına uyğunluğu və dərs tələbləri öyrənilir.

4) Pedaqoji elmin nailiyyətlərini praktika-ya tətbiq etmək. Eyni zamanda, müəllimlərin pedaqoji bacarıqlarının davamlı olaraq artırılması, tədris və tərbiyə işində yol verilən çatışmazlıqların aradan qaldırılması, vahid tədris prosesi üçün ən vacib olan sahələrdə müəllim heyətinin söylərinin intensivləşdirilməsi, müha-

fizəkarlığı və ətalətin aradan qaldırılması, təhsil işinin məqsədəuyğun şəkildə yenilənməsi, aydın köhnəlmiş forma və metodların rədd edilməsi, müəllimlər üçün yaradıcı axtarışların mövcudluğu, kollektiv yaradıcılığında iştirakı qiymətləndirilir.

Məktəblilərin tərbiyəsi və tərbiyəvi keyfiyyətinin diaqnozu üçün mövcud olan çoxsaylı metodlar çox vaxt məzmun, istiqamət, fəaliyyət keyfiyyəti və təsirdən, uşaqlardan asılı olmayaraq pedaqoji fəaliyyətin meyarlarını əsas götürür. Uşaq və onun tərbiyəsi prosesini fərqli göstəricilərə və fərqli metodlara görə öyrənmək isə nəticəsizdir. Şagirdin tərbiyəsi pedaqoji fəaliyyətin səmərəliliyinin əsas göstəricisidir. Bu parametr müasir pedaqoji diaqnostika nəzəriyyəsində başlanğıc nöqtədir. Təhsil sahəsində belə bir texnika hələ də yalnız izah edilir.

“Tərbiyə və təlimdə təhsil prosesinin bağlantılarının tələbənin mənəvi dünyasının hər tərəfinə çox zəruri təsiri baş verir. Bununla birlikdə, təhsilin hər bir spesifik komponentinin şəxsiyyət quruluşunun elementlərinə xüsusi seçici, güclü təsiri var. Buna görə şagirdin təhsil səviyyəsinin öyrənilməsini tədris prosesinin keyfiyyətə təhlili ilə birləşdirmək mümkün olur ki, bu da aşağıdakı cədvəldə əks olunur.” [5]

Uşaqların səviyyəsindəki dəyişikliklər ilə məktəbin təhsil işinin keyfiyyətini qiymətləndirmək olar. Beləliklə, tələbələrə ümumi oriyentasiya səviyyəsinin yüksək olması, qarşıya qoyulan vəzifənin və pedaqoji heyətin təhsilin məqsəd və vəzifələrinə çatmasında təsirini göstərir. Düzgün formalaşmış dünyagörüşü, elmin aparıcı ideyalarını və təcrübədə tətbiqlərini öyrənən uşaqların keyfiyyətini təsdiqləyir. Öyrənmə tədris prosesinin keyfiyyətindən və bölünməzliyindən, fərqliliyindən asılıdır. Kollektivdə ictimai fikrin yetkinliyi və pedaqoji tələblərin birliyi şəxsiyyətin özünüdərkini və özünə hörmətini müəyyənləşdirir və bunlar praktikada nəzərə alınmalıdır.

Beləliklə, təhsil prosesinin bütün parametrlərinin uşaq tərbiyəsi göstəriciləri ilə əlaqəsi təhsil prosesinin diaqnozu üçün ilk əsas tələbdir. Bu mövqelərə əsasən, məktəb həyatındakı bir fakt və ya hadisənin şagirdlərin tərbiyəsinə necə təsir etdiyini nəzərə almadan müsbət və ya mənfi qiymətləndirilməsi düzgün deyil.

Şəxsiyyət təhsili parametrləri və pedaqoji fəaliyyətin keyfiyyət göstəriciləri arasındakı əlaqə	
Şəxsiyyətin tərbiyələndirilməsi təhsil prosesinin fəaliyyəti və effektivliyinin nəticəsi kimi	Təhsil prosesinin göstəriciləri
Şəxsiyyət istiqaməti	Təhsilin məqsəd və vəzifələri, onların həyata keçirilməsi
Şagirdlərin dünyagörüşü	Elmin aparıcı ideyalarını öyrənən və təcrübədə tətbiq edən uşaqların keyfiyyəti
İntegrativ şəxsiyyət xüsusiyyətlərinin formalaşması	Məktəbin, ailənin və cəmiyyətin pedaqoji mövqelərinin vəhdəti, pedaqoji təsir və tələblərin səmərəliliyi
Şagirdin öyrənmə qabiliyyəti (yaddaş ölçüsü, məlumatı qəbul etmə və s.)	Uşaqların tanıdıcı fəaliyyəti, təhsilin fərdiləşdirilməsi və fərqləndirilməsi
Maarifləndirmə, yəni pedaqoji təsirləri müsbət qəbul etmək bacarığı	Pedaqoqların, uşaq kollektivinin tələblərinin və özünütələbkarlığın birliyi
Şəxsiyyətin özünü tanıması və özünə inamı	Təhsil ilə birlikdə davamlı özünü təhsili

Tədris prosesinin diaqnostikasının obyektlərini və əsas istiqamətlərini müəyyənləşdirdikdən sonra pedaqoji fəaliyyətin keyfiyyətini qiymətləndirmək üçün meyarlar müəyyən etmək tövsiyə olunur. Meyarlar həmişə müəyyən bir işin həqiqi icrası, pedaqoji fəaliyyətin keyfiyyətidir. Bu cür keyfiyyət göstəriciləri bu şəraitdə uşaqlarla iş tapşırıqlarının düzgün tərtib edilməsi, onlara təsir etmə üsullarının və məzmununun seçilməsi, müəllimlərin səyləri və cəhdləri, təhsil aktı prosesində şagirdlərin fəaliyyəti, uşaqların tərbiyəsindəki dəyişikliklər və onların tərbiyəçilərinin pedaqoji bacarıqları, tərbiyə tədbirlərinin əlaqəsi və məktəbdə ümumi təhsil və tərbiyə sistemi ilə əlaqələndirilir.

Məktəbin fəaliyyət meyarlarının əsas məqsədi hərtərəfli təhlil və pedaqoji fəaliyyətin nəticələrinin qiymətləndirilməsi əsasında müəllimlərin bacarıqlarının artırılmasının əsas istiqamətlərini müəyyən etməkdir. Yalnız məktəbin işinə nəzarət etmək üçün meyarların istifadəsi istər-istəməz bu gün bütün səviyyələrdə sərt şəkildə qınan, formalizmin, bürokratiyanın, əlavə hesabatlılığın inkişafında bir amilə çevrilir. Meyarlar təhsil qurumlarının, məktəb rəhbərlərinin daxili ehtiyaclarına, işin introspeksiya və özünü qiymətləndirməsinə xidmət edir və əslində ümumiyyətlə gənc nəslin təhsil keyfiyyətinin göstəriciləri adlanır. Meyarlar zəruridir, çünki onsuz məktəb və müəllimlərin nəticələrini həqiqətən öyrənmək mümkün olmayacaq, lakin bunların özü də sona çatmamalıdır, müəllimlərə, pedaqoji qruplara sərt nəzarət-onların məqsədi tədrisin şüurlu özünü inkişaf etdirməsinə xidmət etmək, pedaqoji inkişafın tərkib hissəsi olmaqdır.

Məktəb fəaliyyətinin meyarları bütün hallarda uyğun ola bilməz, pedaqoji kollektivlərin işlərini istisnasız olaraq müəyyənləşdirmək lazımdır, əks halda stereotip, təlim və təhsilin standartlaşdırılması yaradıcı axtarışları ləngidir. Meyarlar məktəbin xüsusiyyətləri və təcrübəsi, xüsusiyyətləri və imkanları nəzərə alınmaqla tətbiq olunur. Məktəbin səmərəliliyi üçün meyarların təsnifatı aşağıdakı əsaslarla aparılır.

Əvvəla, cəmiyyətin məktəbə olan tələbləri, dövlət təhsil orqanlarının qərarlarının icrasında qanunvericilik müddələrinin və icra intizamının tələbləri nəzərə alınır.

Meyarlar pedaqoji elmin aparıcı ideyalarından da irəli gəlir, çünki bu, məktəb işinin və müəllimlərin yaradıcılığının səmərəliliyinin əsas qayəsi olan elm adamlarının tövsiyələrinin tətbiqidir. Məsələn, elmin aparıcı ideyaları təlimin tərbiyə və inkişaf xarakteri, pedaqoji fəaliyyətin formaları və metodları, şəxsiyyətin formalaşmasında təlim və tərbiyənin qarşılıqlı əlaqəsi, eyni vaxtda bir kollektivin və şəxsiyyətin öyrənilməsi və formalaşması, məktəb, ailə və ictimai hərəkətlərin vəhdəti, məqsəd, məzmunun vəhdətinə söykənən təhsil prosesinin bütövlüyüdür. Təbii ki, meyarlar gənc nəslin təlim və tərbiyəsi praktikasında elmin tövsiyələrinin yerinə yetirilməsini əks etdirməlidir.

“Hər bir meyar üç element daxildir: məktəbin əsas vəzifələri, pedaqoji diaqnostika obyektləri, pedaqoji işin keyfiyyət göstəriciləri. Məktəbin əsas vəzifələri təhsil inkişafı prosesinin ictimai inkişaf fonunda həlledici olan sahələri əhatə edir.”[5]

Məsələn, “Məktəbin sosial funksiyalarını yerinə yetirməsi” vəzifəsinə məktəblilər tərəfin-

dən elmin əsaslarını öyrənmək, proqram materialını bilmək, sosial dəyərli praktik təcrübə (təcrübə ilə birlikdə bilik dünyagörüşü, inanclar, həyat mövqeyi) daxildir. Buraya ünsiyyət mədəniyyətini, insanlarla münasibət etikasını inkişaf etdirmək üçün xüsusi iş də daxil olmaqla, sonrakı təhsilə və fərdi özünü inkişafa hazırlıq da daxildir. Bu tapşırıqların keyfiyyəti meyarlar əsasında müəyyən edilir. Beləliklə, məktəblilər tərəfindən elmlərin əsaslarının mənimsənilməsi, ilk növbədə, onların dünyagörüşündə, həm də ideoloji və siyasiyönümdə və ictimai fəaliyyətində əks olunur. Praktiki təcrübənin formalaşmasının göstəricisi insanın yaradıcı əmək fəaliyyəti, şəxsiyyətin ümumi mədəniyyəti onun davranış mədəniyyəti, nizam-intizam və etiket mədəniyyəti ilə xarakterizə olunur və özünü inkişaf etdirməyə hazırlıq, əlbəttə ki, özünü tərbiyənin sabitliyi və məzmunu ilə müəyyən edilir.

Şəxsiyyət tərbiyəsini aşkar etmək üçün bu diaqnostik obyektlər öz real həyat təzahürləri – göstəricilər ilə sabitlənilir. Məsələn, dünyagörüşünün formalaşması bilik keyfiyyəti və idrak fəaliyyətinin metodları, həqiqi hadisələri elmlərin əsasları baxımından təhlil etmək bacarığı ilə müəyyən edilir.

Təcrübədə, bu göstəricilər haqqında məlumat əldə etmək müxtəlif diaqnostikadan, o cümlədən onun integrativ keyfiyyətlərinin meyar olduğu şəxsiyyət təhsili kartları əsasında həyata keçirilir. Əlavə olunmuş cədvəllərdəki meyarlar dəyişir, dəyişdirilir, məktəbin xüsusiyyətləri nəzərə alınmaqla yeniləri ilə əvəz olunur.

Ön mürəkkəb iş məktəb işinin keyfiyyəti haqqında məlumat toplamaq metodologiyasıdır. Elm və praktikada hələ kifayət qədər inkişaf etməyib. Bununla birlikdə, məlumat toplamağın əsas istiqaməti yoxlamalar, idarəyə nəzarət deyil, müəllimlərin tədqiqat qrupları, metodik birliklər, hər bir təcrübəçi tərəfindən öz işinin qiymətləndirilməsi və özünü qiymətləndirmə məlumatlarının alınmasıdır.

Üç sahədə fəaliyyət meyarlarını fərqləndirmək lazımdır: qabaqcıl mütəxəssisləri, rayondakı tədris otaqlarını, metodik komissiyalarının işçilərinin və təhsil idarələrinin komissiyalarının iştirakı ilə yoxlama, nəzarət və diaqnostikanı həyata keçirdikdə mikrorayondakı məktəblərin işini. Bu vəziyyətdə məktəb ictimai yardım mövqeyindən sosial bir təhsil mərkəzi olaraq öyrənilir.

Nəhayət, müəllimin, tərbiyəçinin işi pedaqoji işin nəticələrinin diaqnozu əsasında introspeksiya, özünü qiymətləndirməyə məruz qalır. Ümumiyyətlə, diaqnozun məqsəd və kim tərəfindən aparıldığını nəzərə alaraq pedaqoji fəaliyyətin səmərəliliyi üçün yuxarıda göstərilən meyarlar əsasında məktəbin işinin pedaqoji diaqnostikasını fərqləndirmək lazımdır. Ümumiyyətlə, diaqnozun məqsəd və kim tərəfindən aparıldığını nəzərə alaraq pedaqoji fəaliyyətin səmərəliliyi üçün yuxarıda göstərilən meyarlar əsasında məktəbin işinin pedaqoji diaqnostikasını fərqləndirmək lazımdır.

Bu o deməkdir ki, məktəbin və müəllimin işini qiymətləndirmə meyarları tərbiyə kartlarında, uşaq və yeniyetmələrin özünü qiymətləndirmə vərəqələrində izlənilməlidir, o zaman məktəbdə uşaq və yeniyetmələrin vətənpərvər tərbiyəsi ilə məşğul olanların hamısının maksimum məlumatlı olmasını təmin edən vahid diaqnostika xidməti yaratmaq mümkün olacaqdır.

Üstəlik, effektiv pedaqoji diaqnostikanın aparıcı istiqaməti şagirdlərin özünüdiaqnostikası olacaqdır, bunun əsasında müəllimin özünü tanıması aparılacaq və sonuncunun əsasında məktəb və ailənin səmərəliliyi öyrəniləcəkdir. Bu yanaşma, şəxsiyyətin hərtərəfli inkişafının mənafeələrinə xidmət edən vətənpərvər şüur və vahid sosial yönüm prinsipinin tərbiyə sistemində həyata keçirilməsinin başqa bir sahəsi olacaqdır.

Nəticədə, diaqnoz məktəbin gələcək inkişafını müəyyənləşdirir, bunlara daxildir:

ölkənin, bölgənin, mikrorayonun sosial inkişaf perspektivləri ilə əlaqədar tədris prosesinin təkmilləşdirilməsi;

müəllimlərin ideoloji və nəzəri səviyyəsini və pedaqoji bacarıqlarını artırmaq.

Tədris prosesinin pedaqoji diaqnozuna cavabdeh olan şəxslər məktəb direktoru, baş müəllim, məktəbin metodik dərəcələri sədrəlidir. Tərbiyə işinin təşkilatçısı şagirdin varlığı və özünü idarəetmə diaqnostikasını həyata keçirir. Sınıf müəllimi şagirdlərin tərbiyəsi səviyyəsini öyrənmək üçün məsuliyyət daşıyır, valideyn fəallığından istifadə edərkən ailə tərbiyəsinin ritmikasını həyata keçirir.

Hərtərəfli təhlilin vəzifəsi müəllim heyəti işinin və məktəblilərin təhsilinin əsas aspektlərini nəzərdən keçirmək, məktəbin həyatında baş verən daxili proseslərin əlaqəsini və qarşılıqlı asılılığını müəyyənləşdirmək, uğur və uğursuz-

luqların səbəblərini aşkar etmək, yüksək səviyyəli təhsili təmin edəcək yol, vasitə, metod və üsulları müəyyənləşdirməkdir.

Hərtərəfli təhlilin obyektiv olması, müasir tələblərə cavab verməsi üçün aşağıdakılar lazımdır:

➤ məktəbin işini qiymətləndirmə meyarlarını əks etdirən məktəb haqqında normativ sənədləri, əvvəllər hazırlanmış perspektiv və cari məktəb planlarını, hesabatları, yoxlama aktlarını və s. öyrənmək;

➤ qarşıdakı beş illik dövrdə məktəbə təqdim ediləcək xüsusi sosial sifarişlə bağlı nəticələr verməklə məktəb rayonu (bütövlükdə məktəb, rayon və ya şəhərin ətrafındakı sənaye və kənd təsərrüfatı müəssisələri) haqqında pedaqoji təsvir vermək;

➤ məktəbin praktik fəaliyyətində nəzərə alınmalı olduğu təhsil imkanlarını və şərtlərini müəyyənləşdirmək;

➤ məktəb müəllimi həyatının müxtəlif aspektlərini, məktəbin bütün şöbələrinin, məktəbdəki ictimai təşkilatların fəaliyyətini, məktəbdə tədris işinin səviyyəsini, səmərəliliyinin dərəcəsini xarakterizə edən materiallardan isti-

fadə etməklə (sinif jurnalları, dərslərdə və dərslərdən kənar tədbirlərdə (dərnəklər, istehsal görüşləri) iştirak üçün rəy və təkliflər jurnalında, müəllim iclaslarının protokollarında, metodiki işlərdə) öyrənmək;

➤ müəllim heyəti və ictimaiyyətin, mədəniyyət müəssisələrinin və s. təhsil imkanlarından maksimum istifadə etməklə şagirdlərin şəxsiyyətinin hərtərəfli inkişafı üçün şəraitin öyrənilməsi və yaradılması;

➤ şagirdlərin vətənpərvərlik tərbiyəsində məktəbin ailə və ictimaiyyətlə əlaqəsinin xüsusiyyətini müəyyən etmək.

Problemnin aktuallığı. Tərbiyə pedaqoji diaqnostikanın tərkib hissəsi kimi tədris prosesində yeniliklərin, gənc nəslin təlim-tərbiyə prosesində nəzərə cərpacaq inkişafın, tədris prosesinin yüksəldilməsində əhəmiyyətli rol oynayır. Pedaqoji diaqnostika tərbiyədən istifadə edərək inkişaf proseslərini dərinlən izləməklə yanaşı, daha dəqiq və ona fərqli baxış prizmalarından yanaşmanı da həyata keçirir.

Problemnin elmi yeniliyi. Tərbiyə prosesində edilən səhvlər diqqət mərkəzinə gətirilir.

Problemnin praktik əhəmiyyəti və tətbiqi. Tərbiyə prosesinin düzgün təşkil olunmasında əhəmiyyətli rol oynayacaqdır.

Ədəbiyyat

1. Paşayev Ə. Pedaqogika / Ə. Paşayev, F. Rüstəmov. – Bakı: Elm və təhsil, –2012. –464 s.
2. Загвязинский В. И. Методология и методы психолого-педагогического исследования / В. И. Загвязинский, Р. Атаханов. – Москва: «Академия», –2005. –с. 208.
3. Мынбаева А.К. Психолого-Педагогическая диагностика и развитие творческого потенциала и креативности студентов и магистрантов. Учебное пособие / А.К. Мынбаева, А.В. Вишневская. – Алматы: «Казак Университети», – 2014. –с.187
4. Кочетова А.И. Педагогическая диагностика в школе. «Народная асвета» / А.И. Кочетова. – Минск, 1987. –с. 224

Redaksiyaya daxil olub: 04.11.2025